

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/203301>

Please be advised that this information was generated on 2019-06-02 and may be subject to change.

‘BRUSSEL is een
BODEMLOZE PUT...’

...en zes **ANDERE CLICHÉS**
over de
EUROPESE UNIE

Teksten

Vincent van de Griend

Lennaert van Heumen

Carla Hoetink

Harm Kaal

Marij Leenders

Wim van Meurs

Hilde Reiding

Margit van der Steen

Adriejan van Veen

Koen van Zon

Eindredactie

Vincent van de Griend

Contact

v1.vandegriend@let.ru.nl

Cartoons

Joep Bertrams

Tom Janssen

Ontwerp en vormgeving

Lidwine Houben Ontwerp

lh-ontwerp@fo.nl

Colofon

De auteurs van deze brochure zijn verbonden aan de leerstoelgroep Politieke Geschiedenis en het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, Radboud Universiteit Nijmegen. Zij verzorgen onderwijs over en verrichten onderzoek naar de geschiedenis van de Europese integratie. Zij doen dat binnen de onderzoeksgroep Repertoires of Representation van het Institute for Historical, Literary and Cultural Studies van de Radboud Universiteit Nijmegen. Ga voor meer informatie naar www.ru.nl/geschiedenis/onderzoek/pg of naar www.ru.nl/hlcs/our-research/research-groups/research-groups/repertoires-representation/.

De brochure is mede mogelijk gemaakt met steun van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen, het netwerk van Europe Direct informatiecentra in Nederland en de Provincie Gelderland.

Radboud Universiteit Nijmegen

© 2019, Faculteit der Letteren, Radboud Universiteit Nijmegen

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Brussel
is een
bodemloze
put ... .. en
zes
andere clichés
over de
Europese Unie

Het gepolariseerde debat

Het is nog niet zo lang geleden dat 'Europa' in Nederland nauwelijks voor enige publieke beroering zorgde. Bij de Europese Parlementsverkiezingen van 1999 deden de partijen amper moeite om zich met Europese thema's te profileren en de lage opkomst wees op weinig betrokkenheid bij de burgers. De afgelopen jaren is er echter veel veranderd. De vluchtelingenstroom naar Europa, het verbod op pulsvisen en uiteraard de Brexit hebben de EU in het centrum van het publieke debat geplaatst. In verschillende Europese landen zetten populistische partijen met een anti-Europese agenda het debat op scherp. Zij hebben bijgedragen aan het ontstaan van een nieuw politiek klimaat waarin gepolariseerde standpunten het debat over de Europese Unie domineren.

Tegelijkertijd is het voor ons als burgers, die meer dan ooit worden uitgenodigd om een standpunt in te nemen over 'Brussel', heel lastig om inzicht te krijgen in die zo complexe Europese Unie. Vreemd is dit niet, want langs welke meetlat moeten we de EU leggen? Een blauwdruk voor Europese samenwer-

**Het gepolariseerde debat zorgt er voor
dat discussies over de EU haast automatisch in het schema van
eurocritici versus eurofielen belanden**

king bestaat niet, een passend historisch voorbeeld ontbreekt. In de praktijk vallen we in onze beoordeling begrijpelijkerwijs al snel terug op referentiekaders waarmee we wel bekend en vertrouwd zijn: de nationale staat en 'klassieke' internationale organisaties als de VN en de NAVO. Het gepolariseerde debat zorgt er bovendien voor dat discussies over de EU haast automatisch in het schema van eurocritici versus eurofielen belanden. Hierdoor dreigt buiten beeld te raken dat het juist tegenstrijdigheden zijn

die de Europese Unie kenmerken. Het vrije verkeer van personen, dat door het Schengenakkoord mogelijk werd gemaakt, betekende een grote stimulans voor de Europese economie, maar maakt tegelijkertijd het controleren van de vluchtelingenstroom naar en binnen Europa lastig. In de zwart-witschema's van het huidige debat over de EU worden deze tegenstrijdigheden al snel gereduceerd tot een debat tussen voor- en tegenstanders van de EU.

In deze brochure bieden we een andere blik op de EU. We presenteren geen pamflet tegen Brussel en ook geen verdediging van de Europese samenwerking. Wat doen we dan wel? Vanuit een historisch perspectief maken we de soms bijna onnavolgbare koers die de EU heeft gevolgd zichtbaar. We bespreken de bedoelingen achter en de onverwachte uitkomsten van de Europese samenwerking. We doen dit aan

Langs welke meetlat moeten we de EU leggen?

de hand van thema's die het huidige politieke debat domineren, zoals de vluchtelingenstroom naar Europa, het democratische tekort van de EU, de Brexit en de nasleep van de financieel-economische crisis. We brengen ze in deze brochure zoals ze ook in het publieke debat vaak aan de orde komen: als clichés. Uitspraken die simpelweg worden herhaald, zonder dat nog over de achtergrond en zeggingskracht ervan wordt nagedacht. In deze brochure halen we die achtergrond en onoplosbare dilemma's wél naar voren: hoe komt het dat we het Europees Parlement als een machteloos apparaat zien, Brussel vooral met bureaucratie associëren en nationale grenzen weer meer betekenis geven?

Aan de hand van deze en een reeks andere clichés proberen we niet alleen het huidige zwart-witschema te ontregelen, maar ook die zo complexe EU beter te begrijpen. Aanleiding voor de uitgave van deze brochure, zijn de Europese Parlementsverkiezingen van mei 2019. Zeker nu het debat over de Europese Unie steeds verder polariseert, is het belangrijk om verder te kijken dan clichés over Europa. •

Op het gebied van handel zijn we door de euro geheel afhankelijk van de besluiten in Brussel

BRUSSEL IS EEN BODEMLOZE PUT

Zeker sinds het uitbreken van de Eurocrisis in 2009 klinkt dit verwijt veelvuldig.

De miljarden euro's die van de rijke Noord-Europese naar de armere Zuid- en Oost-Europese lidstaten vloeiden wakkerden het wantrouwen aan. De zwakke economieën van de nieuwe lidstaten lagen aan het subsidie-infuus en de hardwerkende Nederlandse burgers draaiden ook nog eens op voor de corruptie en het falende regeringsbeleid in deze landen.

Volgens een *Elsevier*-artikel uit die periode weigerden Nederlandse bezoekers van Griekse restaurants op het hoogtepunt van de crisis regelmatig te betalen voor hun maaltijd. Ze vonden dat ze via de Europese Unie al genoeg geld aan Griekenland hadden afgedragen. Waarom moest ons land betalen voor het wanbeleid in een land als Griekenland? En ook nu nog leven zulke vragen. Blijkt uit de enorme Italiaanse staatsschuld en de weigering van de Italiaanse regering om haar begroting aan de Europese normen aan te passen niet opnieuw welk gevaar er voor ons land kleeft aan de economische lotsverbondenheid met andere landen? En was het wel een goed idee om Polen, Bulgarije en Roemenië de EU

binnen te laten? En wat betekent het associatieverdrag met Oekraïne dat in 2017 gesloten werd? Is dat een voorportaal voor het EU-lidmaatschap, en welke economische gevolgen heeft dat?

Blijkt uit de enorme Italiaanse staatsschuld niet opnieuw welk gevaar er voor ons land kleeft aan de economische lotsverbondenheid met andere landen?

Vreemd is het niet dat deze vragen het publieke debat domineren en op woede en onbegrip kunnen rekenen van burgers en politici. Nederland is sinds het begin van de jaren negentig een

van de nettobetalers en ontvangt dus minder geld uit Europese fondsen dan het aan de Unie afdraagt. Ook heeft Nederland de afgelopen jaren voor tientallen miljarden aan hulp richting Griekenland, Spanje, Portugal en Ierland gestuurd. En dat in een tijd waarin Nederland zelf moest bezuinigen en te maken kreeg met een verslechterende economie. Bovendien is de situatie in landen als Griekenland en Italië nog altijd zorgelijk.

Is Nederland in deze situatie inderdaad slechter af? Een blik op de balans van kosten en baten kan geen andere conclusie opleveren dan 'ja'. Het is echter de vraag of een kosten-batenanalyse de enige juiste manier is om de zaak te bekijken. Toen het Vere-

nigd Koninkrijk in de jaren tachtig bezwaar maakte tegen zijn positie als nettobetaler verzette Nederland zich in ieder geval tegen deze houding van de Britten. De verontwaardiging over de eisen van Margaret Thatcher was groot. Niet alleen omdat Nederland zelf in deze jaren nog een netto-ontvanger was, maar ook omdat een puur op begrotingscijfers gebaseerd oordeel over het – toen nog – EG-lidmaatschap een vertekend beeld gaf van de kosten en baten. Het EG-lidmaatschap bood ook voordelen die zich niet of nauwelijks in cijfers lieten uitdrukken: de voordelen van de vrije markt en die van vrede en veiligheid op het Europese continent, bijvoorbeeld.

Gelden die voordelen ook nu nog, na diverse uitbreidings-

ronden en de Eurocrisis? Vast staat dat de interne markt een belangrijke bijdrage levert aan de economische groei van de

**Geven en nemen
zijn nauw verweven,
zeker binnen
de interne markt
die de lidstaten
gezamenlijk vormen**

Europese lidstaten. Zeker voor een handelsland als Nederland zijn de voordelen van het afschaffen van in- en uitvoertarieven en het wegnemen van allerlei andere handelsbelemmeringen groot. Nederland heeft hiervan zoveel voordeel dat de afdrachten die het betaalt er feitelijk bij in het niet vallen. De afdrachten aan de Europese Unie kun je dus

beschouwen als een soort contributie voor deelname aan de vrije Europese markt. Zonder deelname van armere lidstaten zou die contributie waarschijnlijk lager uitvallen. Was het dus niet beter geweest om deze landen buiten de Unie te houden?

Tegenover de relatief hogere bijdrage staan echter ook weer de voordelen van een grotere afzetmarkt, die noordelijke landen

aantoonbaar extra economische groei heeft opgeleverd. Geven en nemen zijn dus nauw verweven, zeker binnen de interne markt die de lidstaten gezamenlijk vormen. De belangrijkste overweging om naast rijkere Europese landen, zoals het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Zweden, ook armere landen tot de Europese Unie toe te laten was destijds echter dat

het de veiligheid en stabiliteit op het Europese continent zou vergroten. Toen Griekenland, Spanje en Portugal in 1975 en 1977 wilden toetreden tot de Europese Gemeenschap hadden ze pas net het dictatoriale juk afgeworpen en de democratie omarmd. De lidstaten waren zich bewust van de problemen die opname van deze veel armere landen met zich

mee zou brengen, maar vonden het belang van stabiele en aan het Westen gebonden democratieën aan de zuidflank van Europa vele malen zwaarder wegen. De veiligheid en welvaart van de bestaande lidstaten konden zo veel beter worden gegarandeerd. Vergelijkbare overwegingen speelden een rol toen Midden- en Oost-Europese landen aan

de poort van de Europese Unie klopten na de val van de Muur. Om volwaardige EU-lidstaten te kunnen worden moesten zij akkoord gaan met politiek-bestuurlijke en economische hervormingen. De landen zagen zich bovendien genooddaakt om interne en onderlinge conflicten op vreedzame wijze op te lossen. We kunnen de Unie behalve als

een economische gemeenschap dus net zo goed zien als een veiligheidsgemeenschap, waarvan we samen de vruchten plukken. In de onderhandelingen over de toetreding tot de EU van andere landen van de westelijke Balkan spelen deze overwegingen nog altijd een sterke rol. De mogelijkheid om toe te treden tot de Unie kan in deze conflictgevoelige regio rust brengen. Niet alleen de inwoners van deze landen hebben daar profijt van. Ook de burgers van de EU-lidstaten, die bij oorlogsellende, armoede en vluchtelingenstromen aan de buitengrens niets te winnen hebben.

Toch overheerst bij velen het gevoel dat de uitbreiding van de Europese Unie een slechte zaak is geweest. Veel van de nadelen

doen zich heel concreet voelen in het hier en nu (denk aan de financiële crisis en arbeidsmigratie), terwijl de voordelen minder tastbaar zijn en betrekking hebben op de lange termijn. We voelen geen opluchting over conflicten die nooit zijn uitgebroken. En het kan wel zo zijn dat we een deel van onze economische groei in het verleden te danken hebben aan de interne markt, maar die welvaart en economische groei lijken voor de toekomst niet langer gegarandeerd.

Dat maakt de vragen van nu niet minder terecht. Waarom moeten wij miljarden afstaan, terwijl er hier in de zorg en in het onderwijs tekorten zijn en er nog altijd mensen voor hun dagelijkse maaltijd zijn aangewezen

op de Voedselbank? De te hoge staatschuld en vooral het verdoezelen daarvan werden Griekenland terecht kwalijk genomen. Ook het onvermogen van bijvoorbeeld de Italiaanse regering om de staatsschuld omlaag te brengen is zorgelijk. Maar kunnen we deze en andere zwakke economieën ook echt beschouwen als profiteurs die uit zijn op onze centen?

Voor een deel wel. In de Europese Unie zijn namelijk alle lidstaten uit op de centen. Wanneer het meerjarig financieel kader moet worden vastgesteld probeert iedere lidstaat een zo groot mogelijk profijt te realiseren tegen een zo laag mogelijke betaling. Toen Nederland in de jaren tachtig zelf netto-ontvanger was (van met

name landbouwsubsidies), voelde het weinig voor een discussie over de evenredige verdeling van de financiële lusten en lasten: het

had baat bij handhaving van de op dat moment bestaande stand van zaken. Maar toen Nederland eenmaal nettobetaler werd, verdween die terughoudendheid om te spreken over de verhouding tussen de financiële baten en afdrachten als sneeuw voor de zon. Het was welbegrepen eigenbelang. Sinds de jaren negentig probeert Nederland dan ook telkens weer de afdrachten aan de Unie te beperken en kortingen te bedingen. Tegelijkertijd maakt het waar mogelijk gebruik van Europese subsidies en fondsen.

Wat de nieuwkomers en Zuid-Europese lidstaten wordt verweten geldt dus net zo goed voor onszelf en voor de andere lidsta-

ten. Dat de minder welvarende landen meer aanspraak kunnen maken op de fondsen en lagere afdrachten is voor Nederlanders weliswaar vervelend, maar niet onbegrijpelijk.

De sterke onderlinge verwevenheid van de Europese economieën maakt daarnaast dat wat we geven uiteindelijk ook weer nemen is, want hoe groter de welvaart in de andere lidstaten, hoe meer producten er uiteindelijk ook weer verhandeld kunnen worden. Uiteindelijk is er dus

sprake van wederzijds voordeel. De keerzijde van die grote economische lotsverbondenheid is wel, zoals met de Eurocrisis onverbid-

delijk is gebleken, dat de problemen van de een ook automatisch de problemen van de ander worden. Het Griekse probleem werd ook ons probleem, omdat we samen één munt delen en doordat veel van de Griekse schulden uitstonden bij Noord-Europese banken. Hetzelfde geldt voor de Italiaanse begrotingstekorten nu.

We kunnen ons zelfs afvragen of de problemen in de Zuid-Europese landen in economische zin wel aan hen alleen kunnen worden toegerekend. De economieën van

Waarom moeten wij miljarden afstaan, terwijl er hier in de zorg en in het onderwijs tekorten zijn?

de periferielanden zijn minder concurrerend dan die van de Noord-Europese lidstaten. In het verleden konden deze landen een tekort op de handelsbalans herstellen door hun nationale munt af te waarderen. Hun producten werden daardoor relatief goedkoper en dus aantrekkelijker. Sinds de invoering van de euro is dit niet langer mogelijk, zodat de invoer vanuit Noord-Europese landen de uitvoer in omgekeerde richting overstijgt. Een deel van de schulden vloeit hieruit voort. Vooral de Griekse bevolking moest hier tijdens de crisis voor boeten. De EU is daar momenteel dan ook nog altijd veel minder populair dan hier.

En hoe zit het met prille en toekomstige toetreders? Het gevoel

dat de nieuwe en kandidaat-lidstaten met een gretige blik kijken naar de Europese subsidiepotten stemt niet overeen met het wantrouwen waarmee in deze landen op toetreding wordt gereageerd. 'Persoonlijk verwacht ik er niets goeds van. De Europese Unie heeft er meer bij te winnen dan wij', aldus een Kroatische schoenmaker tijdens de toetreding van zijn land in 2013. Weliswaar stemde tweederde van de Kroaten in een referendum voor toetreding, maar minder dan de helft van hen nam überhaupt de moeite om te gaan stemmen. Dat hun land of zichzelf beter zouden worden van het lidmaatschap van de Unie stond niet voor alle Kroaten bij voorbaat vast. De Eurobarometers – regelmatig gehouden opiniepeilingen

over de EU – laten zien dat ook in de kandidaat-lidstaten (Turkije, Noord-Macedonië, Montenegro, Albanië en Servië) de steun voor toetreding wankel is. Vaak antwoordt slechts de helft of een nog kleiner deel van de bevolking in deze landen positief op de vraag of zij toetreding tot de EU een goede zaak vindt. Het beeld van nieuwkomers die gretig toehappen om van onze welvaart te kunnen profiteren klopt dus kennelijk niet. De potentiële profiteurs zijn zelf in ieder geval nog niet geheel van het voordeel overtuigd. Zij zien de Europese Unie en de economisch sterkere lidstaten, zoals Nederland, als de grote profiteurs. ●

DE NEDERLANDSE GRENZEN DICHT!

Open grenzen, vrij reizen en de vrije vestiging van Europese burgers behoorden tot de pronkstukken van Europese integratie, maar nu we de gevolgen ervan dagelijks op tv zien is de toon van het debat veranderd. De aanleiding vormt de komst van grote vluchtelingenstromen uit Syrië en Noord-Afrika. Meer dan ooit staan de Europese eenwording en de principes die eraan ten grondslag liggen ter discussie.

Kunnen de basisprincipes die vanaf de jaren vijftig waren ontworpen voor de integratie van een relatief klein en gelijkvormig gezelschap van lidstaten ook nu nog het uitgangspunt vormen? Moet dat misschien zelfs, vanuit het oogpunt van recht en solidariteit? Of is het belangrijker gehoor te geven aan de zorgen van de eigen burgers, die zich onveilig voelen, vrezen voor hun baan of voor wachtlijsten voor een huis? Een achterliggende vraag hierbij is of het instellen van de open grenzen gepaard is gegaan met een adequate collectieve bewaking van de buitengrenzen. Het Europees asielbeleid van veel lidstaten wordt immers vooral gekenmerkt door nationale

maatregelen. Nadat de uitgaven voor de bewaking van de buitengrenzen afgelopen jaren waren teruggelopen, is hier voor de komende jaren extra geld uitgetrokken.

Open grenzen worden niet gezien als de oplossing, maar als de oorzaak van de crisis in de vluchtelingenopvang

De open grenzen worden door steeds meer burgers niet meer gezien als de oplossing, maar juist als de oorzaak van de crisis in de vluchtelingenopvang. Zij menen dat politici gelijk hebben met hun typering van Syrische vluchtelingen als gelukzoekers en wijten de grote instroom van vluchtelingen en de terreuraanslagen aan een Europa zon-

der grenzen. Zij pleiten daarom voor herinvoering van nationale grenzen met de mogelijkheid de Nederlandse grens te sluiten voor nog meer vluchtelingen. Enkele Oost-Europese landen

sloten hun grenzen of vingen vluchtelingen onder slechte omstandigheden op. De afspraken over het eerlijk verdelen van de vluchtelingen over de lidstaten worden niet nageleefd. Het gevolg is dat de vluchtelingenkampen in Zuid-Europese landen overvol zijn. Er kleven ook nadelen aan de nieuwe strategie van de vluchtelingendeal die in 2016

met Turkije werd afgesloten. Het doel is om het aantal asielzoekers dat naar Europa komt, terug te dringen. De vraag is echter hoe 'mensenrechtenproof' dit instrument is. In Turkije worden vluchtelingen

onrechtmatig vastgehouden en het is zeer de vraag of er geen vluchtelingen worden teruggestuurd naar hun land van herkomst. De Europese Unie zoekt nu de oplossing in 'ontschepingsplatforms' in Noord-

Afrikaanse landen, waar bootmigranten buiten de EU hun asielprocedure doorlopen. Is hiermee een eerlijke toegang tot de asielprocedure gegarandeerd of moet de oplossing toch vooral worden gezocht in hech-

tere samenwerking tussen de lidstaten - en dus meer in plaats van minder Europa - om deze complexe vluchtelingen crisis effectief tegemoet te treden?

Naast de heftige reacties op het gemeenschappelijke vluchtelingenbeleid heeft de discussie over de open binnengrenzen ook nog betrekking op een ander vraagstuk: de arbeidsmigratie uit de nieuwe Europese lidstaten. Deze voormalige Oostbloklanden brengen met hun krakkemikkige economieën niet alleen financiële onrust, maar zij exporteren ook goedkope arbeidskrachten naar ons land die hier Nederlanders uit de markt concurreren. De media berichten dat zeker acht op de tien

Nederlanders de Roemenen en Bulgaren die sinds 2014 vrij naar Nederland mogen reizen, liever zien gaan dan komen. Het vrije verkeer van personen, goederen, kapitaal en diensten lijkt kortom zijn grenzen te hebben bereikt. Wegen de kosten hier wel op tegen de baten?

Dat er baten zijn is evident. Vraag het maar aan de vrachtwagenchauffeurs die tot halverwege de jaren tachtig bij elke grens uit de cabine moesten. Minder bekend, maar niet minder voordelig is het feit dat Nederlanders gebruik kunnen maken van goedkopere gezondheidszorg in andere lidstaten. De eerste stap werd gezet in 1985 toen binnen de EU de

binnengrenzen werden afgeschaft. Dat ging niet zonder slag of stoot. Wetten en praktische bezwaren moesten worden overwonnen. En nog steeds kenmerken tegenstrijdige en vaak botsende belangen het debat over open grenzen.

De laatste jaren krijgt de keerzijde van het afschaffen van de binnengrenzen meer aandacht. Van alle kanten wordt aan de bestaande situatie gemorreld. Zo stelde de Beierse politieke partij CSU een tijd geleden voor om alleen voor buitenlandse chauffeurs tol te heffen op de Duitse autobanen. De opbrengst zou worden gebruikt voor onderhoud aan Duitse wegen en bruggen die er slecht bij liggen.

Het is een voorstel waar punten mee te scoren vielen bij de eigen achterban. Formeel mag het niet – regelgeving moet altijd gelijk gelden voor alle inwoners van de EU en mag dus niet discrimineren – maar de politici vonden een omweg: Duitsers moeten ook tol betalen, maar konden dit compenseren via de wegenbelasting. Na veel protest van lidstaten, waaronder Nederland, heeft Duitsland besloten dat buitenlandse bestuurders alleen tol hoeven te betalen voor nationale snelwegen en niet voor regionale wegen.

Een ander actueel voorbeeld is de komst van immigranten uit Roemenië en Bulgarije die in Nederland op zoek gaan naar

werk. Waarom is besloten tot vrij verkeer van arbeid als deze mensen banen wegkapen van Nederlanders? Aanvankelijk was er wel sprake van een beschermingsmechanisme: tot 2014

werden alleen werkvergunningen afgegeven als een werkgever kon aantonen dat hij geen Nederlander voor zijn vacature kon vinden. Dit is nu afgeschaft: werkvergunningen zijn niet langer nodig. Dat komt niet uit de koker van Brussel, maar is door de lidstaten zo afgesproken. Principes speelden hierbij een

belangrijke rol: binnen de EU zijn alle burgers gelijk. Politici hebben dit onvoldoende uitgelegd toen de door hen gewenste uitbreiding van de EU tot stand kwam. Het vrije verkeer van ar-

Hoewel de emotionele reacties op deze situatie begrijpelijk zijn, moeten we ervoor waken dat het debat niet uitmond in vreemdelingenhaat

beid heeft in het algemeen voor schrijnende situaties gezorgd die om een oplossing vragen. Denk aan misbruik van sociale voorzieningen, zoals de toeslagenfraude of het meenemen van de voor Poolse begrippen erg hoge WW-uitkeringen naar Polen, maar ook aan gewetenloze werkgevers die arbeiders

NEDERLAND HEEFT ALS KLEIN LAND IN BRUSSEL NIKS MEER IN TE BRENGEN

uit Oost-Europa uitbuiten met lage lonen, lange werktijden en verplichte *package deals*, waarbij aan een baan ook een hoge kamerhuur gekoppeld is. Hoge boetes en strenge controle moeten dit bestrijden. Een andere keerzijde van de open grenzen is het probleem dat kwetsbare groepen op de Nederlandse arbeidsmarkt verdrongen kunnen worden door mensen van elders, zoals in de transportsector of in het bouwbedrijf. Ook hier wordt door de verantwoordelijke bewindslieden gesproken over nadere regelgeving om oneerlijke concurrentie tegen te gaan. Zo is bijvoorbeeld besloten tot het instellen van een Europese Arbeidsautoriteit die samen met nationale arbeidsinspecties gaat

controleren op schijnconstructies in de bouw, transportsector en landbouw.

Hoewel de emotionele reacties op vooral de komst van de grote aantallen vluchtelingen begrijpelijk zijn, wordt vaak vergeten dat de aantallen vluchtelingen uit Joegoslavië in de jaren negentig groter waren. Daarmee vergeleken is meer de beeldvorming veranderd en minder het probleem en moeten we ervoor waken dat het debat niet uitmondt in vreemdelingenhaat. Spreiding van de lasten over de lidstaten vormt hierbij een voorwaarde. De meer dan honderdduizend Syrische vluchtelingen in Europa die op zoek zijn naar enige vorm van bescherming, veiligheid of

waardigheid zijn het best geholpen met lidstaten die in goed onderling overleg de opvang zo humaan mogelijk organiseren. ●

Heeft Nederland wel iets te vertellen in Brussel?

We zijn geneigd te denken van niet. Neem het voorbeeld van de Nederlandse pulsvisserij. Terwijl de Nederlandse minister van Landbouw zich op Europees niveau inzette voor de belangen van Nederlandse vissers, kwam er begin 2019 onder druk van de Fransen en de Britten toch een Europees verbod op het gebruik van de pulsvistechniek.

In een unie waarin ieder land het meeste uit de onderhandelingen wil slepen, lijkt het voor de hand te liggen dat Nederland moet inschikken aan de Europese onderhandelingstafel, zeker sinds er meer landen zijn aangeschoven. Niet iedereen kan immers zijn zin krijgen. Maar heeft Nederland met de uitbreiding van de Europese Unie ook daadwerkelijk aan invloed ingeboet? Hoeveel heeft Nederland als klein land nog te vertellen in Brussel?

De zorg om de positie van een klein land als Nederland in een Europese statengemeenschap is niet van gisteren. In de jaren vijftig werd de vrees al geuit dat het machtige Frankrijk en Duits-

land kleinere landen als Nederland en België zouden overvleugelen. Het alternatief dat op tafel lag was echter minstens zo beangstigend: een onverkozen, uit ambtenaren bestaande 'Europese regering'. De Nederlandse

Hoeveel heeft Nederland als klein land nog te vertellen in Brussel?

minister van Buitenlandse Zaken zag in zo'n regering een 'ware dictatuur': zij zou haar wil op kunnen leggen aan de lidstaten. Nederland stelde dan ook voor om een Raad van Ministers in te stellen, zodat de ministers en regeringshoofden hun nationale

belangen zouden kunnen vertegenwoordigen.

Deze Raad kreeg gaandeweg een sleutelrol in de Europese besluitvorming: het werd hét podium waarop Europese politiek werd bedreven. Hoewel er binnen de Raad een gewogen stemming plaatsvond – hoe meer inwoners, hoe meer gewicht de stem van een minister in de schaal legde – bedongen de Benelux-landen een bonus om te voorkomen dat Frankrijk en Duitsland samen de overige lidstaten konden overvleugelen. Dat was maar goed ook, want de Raad groeide gaandeweg uit tot een strijdperk voor nationale belangen. In de jaren zestig werd zelfs de mogelijkheid inge-

voerd om een veto uit te spreken: lidstaten konden besluiten blokkeren als ze tegen nationale belangen ingingen. Deze rem op de besluitvorming verlamde de Europese integratie.

Tegenwoordig is het vetorecht op de meeste beleidsterreinen niet meer toegestaan. Slechts

wanneer de Raad van Ministers een beslissing moet nemen over het uitbreiden of wijzigen van Europese verdragen hebben de lidstaten vetorecht. In de meeste andere gevallen beslist de Raad bij meerderheid van stemmen. Een meerderheid is niet zomaar bereikt. In de Raad zijn 352 stemmen te verdelen, waarvan

er 260 vóór het betreffende voorstel moeten zijn om het aan te nemen. Bovendien moeten minimaal 16 lidstaten het voorstel steunen. Dit betekent dat zelfs de grote landen samen – Duitsland, Frankrijk en Italië – een voorstel van de andere lidstaten niet kunnen blokkeren.

Toch hoef je geen wiskundige te zijn om te bedenken dat Nederland met de uitbreidingen van 2004 (tien nieuwe lidstaten), 2007 (Roemenië en Bulgarije) en 2013 (Kroatië) opnieuw water bij de wijn heeft moeten doen. Door die uitbreidingen is het voor lidstaten haast onmogelijk

geworden om alleen hun wil door te drijven: ze moeten op zoek naar medestanders om besluiten door te drukken of te blokkeren. Dat is niet perse slecht nieuws voor Nederland. Wat inwonertal betreft (en dus stemgewicht in de Raad) is Nederland nog altijd de achtste

lidstaat en dus een stevige middenmoter. En juist in de middenmoot is de Europese Unie met de laatste uitbreidingen aanzienlijk gegroeid. Dat maakt het smeden van coalities gemakkelijker, want de middelgrote Europese lidstaten delen veel belangen waar de grote lidsta-

ten doorgaans minder oog voor hebben.

De Brexit maakt het belang van het smeden van coalities binnen de Raad opnieuw duidelijk. De Britten vormen een belangrijke bondgenoot van Nederland

‘Hanze-alliantie’ moet tegenwicht bieden aan de grotere lidstaten Duitsland en Frankrijk in het debat over de financiële toekomst van de Europese Unie. Samengenomen is het inwonertal van deze Noord-Europese lidstaten niet groter dan dat

bij deze coalitievorming is dat Nederland een van de langstzittende premiers heeft die aanzien geniet onder Europese leiders.

Met strategisch samenwerken en stemgewicht kun je een voorstel van tafel vegen of het

In Europa mag Nederland dan nog wat voorstellen, in de mondiale context valt de stem van Nederland in het niet

op het terrein van de Europese begrotingsdiscipline en handelspolitiek. Naar aanleiding van het aangekondigde vertrek van het Verenigd Koninkrijk hebben Mark Rutte en de Nederlandse minister van Financiën Wopke Hoekstra een nauwere samenwerking opgezet met Estland, Letland, Litouwen, Denemarken, Zweden, Finland en Ierland. Deze zogenaamde informele

van bijvoorbeeld Italië. Sommige Europese leiders wijzen dan ook op de kleine slagkracht van dit bondgenootschap onder Nederlandse leiding en spreken spottend over ‘Wopke en de zeven dwergen’. Toch maken de inspanningen van Hoekstra duidelijk dat Nederland door het voeren van een actieve Europa-politiek en het smeden van coalities niet machteloos is. Wat helpt

aannemen, maar nog beter is het wanneer je kunt bepalen wat er überhaupt ter tafel komt. Wie de agenda beheerst, zet de toon van het debat. De agenda wordt voor een groot deel bepaald door de voorzitter, in het geval van de Raad van Ministers één van de lidstaten. Om de zes maanden neemt er een andere lidstaat zitting in de voorzitterszetel – in de eerste helft van

2016 was dat Nederland. In dat halfjaar zette Nederland in op hervorming van de Unie: transparantie, democratie en vereenvoudigde regelgeving vanuit Brussel waren de speerpunten. Het was niet voor het eerst dat Nederland de voorzittershamer gebruikte om de EU om te vormen. Zo stond het Nederlandse voorzitterschap onder meer aan de basis van de Europese Akte (1986) en de verdragen van Maastricht (1991) en Amsterdam (1997).

Ook al lijkt het een belangrijke vraag hoe zwaar de stem van Nederland weegt *in* de EU, de vraag hoeveel Nederland te zeggen heeft *door* de EU is misschien nog wel belangrijker. In Europa mag Nederland dan nog

wat voorstellen, in de mondiale context valt de stem van Nederland in het niet. Het buitenlandse beleid van Nederland loopt dan ook steeds vaker via Brussel, dat op zijn beurt een steeds

“ *Who do I call if I want to speak to Europe?* ”

actievere rol speelt in de wereld. Sinds 2009 heeft de EU zelfs een hoge vertegenwoordiger voor buitenlands beleid, momenteel in de persoon van de Italiaanse Federica Mogherini. Daarmee is de vraag die de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Henry Kissinger, drie decennia geleden al stelde, eindelijk beantwoord: *'Who do I call if I want to speak to Europe?'*

Het feit dat de EU zich steeds meer als een speler in de wereldpolitiek mengt is van niet geringe betekenis. Europa's gemeenschappelijke buitenlandse beleid stelt Nederland in staat om in bepaalde kwesties op het wereldtoneel, waar het anders geen rol van betekenis had kunnen spelen, bijvoorbeeld in het Midden-Oosten-conflict, toch een steentje bij te dragen. Bereiken wat je wilt in de Europese politiek vereist dus samenwerking en het smeden van coalities. De 17 miljoen inwoners van Nederland kunnen niet voor de rest van de Unie dicteren wat de lijn moet zijn, dat zijn nu eenmaal de democratische machtsverhoudingen. •

Het Verdrag van Lissabon

holt de democratie

uit

DE EU IS NIET DEMOCRATISCH

De EU en democratie zijn 'als water en vuur', oordeelde Peter van Ham van Instituut Clingendael in 2012. Europese elites gaan ongecontroleerd hun gang en wij als burgers hebben het nakijken; de eigen regering is geworden tot een uitvoerder van Brussel en de nationale democratie komt in gevaar. Dat beeld leeft nog steeds.

De laatstverschenen Eurobarometer van maart 2018 laat zien dat slechts 49 procent van de Europese burgers tevreden is over de manier waarop de democratie in de Europese Unie werkt. 41 procent van hen is juist ontevreden en 10 procent geeft aan het niet te weten. In vergelijking met de afgelopen tien jaar zijn dit zelfs nog gunstige cijfers.

De EU is niet democratisch

De publieke opinie strookt dus niet met de grondslag van de EU, want in de Europese verdragen staan democratie en mensenrechten juist centraal. Is de voorstelling van de EU als een democratische waardengemeenschap dan alleen maar retoriek?

Nieuw is het idee dat de EU ondemocratisch is in ieder geval niet. Binnen een beperkte kring van specialisten en direct betrokkenen was het vraagstuk van de democratische controle op de Europese besluitvorming al vanaf het prille begin van de integratie een thema. Hoe moest hieraan worden vormgegeven? Was het voldoende als de Europese Commissie zich ervan verzekerde alle betrokken partijen te raadplegen en zich ten

doel stelde in de afweging van de verschillende standpunten en belangen een zo neutraal en rationeel mogelijke beslissing te nemen? Of schoot deze 'functionalistische' visie op Europees bestuur vanuit democratisch oogpunt bij voorbaat tekort, omdat de burgers zelf er op geen enkele wijze bij betrokken waren? En als dat zo was, hoe moest burgerinspraak dan geregeld

“ *De EU en democratie zijn als water en vuur* ”

worden? Moest daarvoor de nationale route gekozen worden, via de regeringen en de nationale parlementen? Of diende de overdracht van bevoegdheden

naar het Europese niveau juist samen te gaan met het versterken van het aanvankelijk nogal taneloze Europees Parlement? En moest dat Parlement dan niet rechtstreeks gekozen worden, zoals uiteindelijk in 1979 voor het eerst gebeurde? Of was dat, zo lang het Parlement nog zo weinig te zeggen had, juist ongepast, omdat dan onterecht de indruk werd gewekt dat er op Europees niveau een democratie bestond?

Toen de EU vanaf de jaren negentig met uitgebreide bevoegdheden meer merkbaar in het dagelijks leven begon door te dringen, kreeg de vraag naar het democratische gehalte van de EU een nog grotere urgentie. Sindsdien hebben zowel

het Europees Parlement als de nationale parlementen nieuwe bevoegdheden en mogelijkheden gekregen om invloed uit te oefenen, maar toch heeft zich in de publieke meningsvorming sterk de gedachte opgedrongen dat de Europese Unie niet werkelijk democratisch is.

Maar is dat ook daadwerkelijk het geval? Met een eenvoudig 'ja' of 'nee' is die vraag niet te beantwoorden, al is het maar omdat ideeën over wat democratie is of zou moeten zijn uiteenlopen en een democratie ook in de praktijk verschillende vormen kan aannemen. Voor zowel burgers als politici en wetenschappers is de nationale democratie, waarmee we bekend en vertrouwd zijn, het

meest natuurlijke referentiekader. De vraag of de Europese Unie democratisch is leggen we dan ook nogal eens langs de meetlat van de nationale democratie, met vaak een negatief oordeel tot gevolg.

Voor zowel burgers als politici en wetenschappers is de nationale democratie, waarmee we bekend en vertrouwd zijn, het meest natuurlijke referentiekader

Veelgehoord is de klacht dat de Europese Raad van Ministers door geen enkel vertegenwoordigend orgaan naar huis gestuurd kan worden. Het Europees Parlement heeft hiertoe niet de bevoegdheid en een nationaal parlement kan hoogstens het vertrouwen in de eigen minister opzeggen. Dat

wringt. Maar wat is het alternatief? De EU is geen federatie dus blijft een intergouvernementeel orgaan zoals de Raad van Ministers dominant en zijn de nationale vertegenwoordigers die daarin zitting hebben enkel aan

hun eigen parlementen verantwoording schuldig. Maar paradoxaal genoeg kan juist het idee van een Europese federatie, met een Europese regering die door het Europees Parlement weggestuurd kan worden, niet bepaald rekenen op enthousiasme onder burgers. Als er één orgaan gezien wordt als de representatie

van het democratische kwaad dan is het immers wel de Europese Commissie, die in de ogen van veel burgers zeker niet meer macht moet krijgen dan ze reeds heeft. De Europese Unie modeleren naar de democratische praktijk die binnen de nationale democratie gebruikelijk is, lijkt

dus (in ieder geval voorlopig) geen waarschijnlijk scenario. Zolang de Europese Unie een mengvorm blijft van supranationaal en intergouvernementeel bestuur zal de democratie binnen die Unie er dus onvermijdelijk anders blijven uit-

zien dan die op het nationale niveau. Dat neemt niet weg dat er ook op Europees niveau 'checks' en 'balances' zijn, die de legitimiteit van de besluitvorming bevorderen omdat de belangen van alle groepen en nationaliteiten kunnen worden ingebracht. Europese besluiten

kunnen pas worden genomen als een meerderheid binnen zowel de Europese Commissie als het Europees Parlement en de Raad daarmee instemt. Verdragswijzigingen kunnen zelfs alleen doorgevoerd worden met instemming van de regeringen en parlementen van *alle* lidstaten, die elk op nationaal niveau verantwoording schuldig zijn aan hun burgers. Besluitvorming in de Europese Unie is dus bijzonder gelaagd. We hebben directe invloed op de samenstelling van het Europees Parlement en het nationale parlement, en sinds 2014 indirect ook op de vraag wie voorzitter wordt van de Europese Commissie. Langs die weg kunnen we onze stem laten horen, maar directe doorslaggevende invloed op de

besluitvorming hebben we niet. De vele 'checks' en 'balances' die mogelijk moeten maken dat alle stemmen in de Europese Unie worden gehoord en in de

Besluitvorming in de Europese Unie is bijzonder gelaagd

besluitvorming meegewogen, vormen voor burgerparticipatie paradoxaal genoeg juist een belemmering. De besluitvormingsprocedures zijn bijzonder complex en de uitkomsten zijn vaak compromissen tussen een veelheid aan opvattingen en belangen, waarin de individuele burger zich lang niet altijd goed herkent. Zoals de eerder aangehaalde Eurobarometer uitwijst, heeft een groot deel van de kiezers dan ook het gevoel dat zijn stem niet of nauwelijks telt in de

Europese Unie. Raar is dat niet: we wonen immers met meer dan 500 miljoen mensen in de EU, en onze belangen lopen vaak sterk uiteen.

Gebrekkige democratische legitimiteit kon vanuit Europa lange tijd verantwoord worden met het argument dat de EU vooral was opgezet voor het nemen van politiek-neutrale besluiten waar wij nooit slechter van konden worden. De EU was een technocratisch systeem, en daarbinnen zou een democratie alleen maar verlamdend werken. Legitimiteit zou de Unie vooral ontleneren aan de geboekte resultaten (zogenaamde 'output-legitimatie'). Zeker na de Euro-

crisis is deze visie onhoudbaar geworden: de Unie boekt niet de gewenste resultaten en het is evident dat haar besluiten alles-behalve politiek neutraal zijn.

'Brussel' blijft voor ons ver weg en abstract

Wat is dan de oplossing? Ook op nationaal niveau bestaan legitimiteitsproblemen – alleen al de voortdurende discussie over de 'kloof' tussen burgers en politici toont dit aan. Wellicht kan de omgang met deze problemen ons helpen om het democratische tekort van de EU te lijf te gaan. Een belangrijk verschil is dat we op het nationale niveau, ondanks het wantrouwen ten aanzien van politiek en parlement, meer vertrouwd zijn met het politieke spel en de spelers.

We hebben in de Haagse politiek niet per se meer inspraak dan op Europees niveau, maar onze rol als toeschouwer van het politieke theater dat zich dage-

lijks voor ons in de media ontvouwt geeft ons wel een gevoel van herkenning en wellicht ook een zekere mate van betrokkenheid. Goede berichtgeving over Europese politiek is, ondanks de toegenomen aandacht ervoor van de afgelopen jaren, nog altijd redelijk schaars, want de ingewikkelde compromisvorming op Europees niveau is moeilijk op een aansprekende en begrijpelijke manier te beschrijven. 'Brussel' blijft daardoor voor ons dus ver weg en abstract.

Nationale politici benutten die abstractie maar al te graag. Zo blijven Den Haag en Brussel twee verschillende werelden en dat idee voeden zij aldoor. Het is voor hen verleidelijk om moeilijke beslissingen waarvoor zij de electorale gevolgen niet wensen te dragen af te wentelen op het 'verre' Brussel. Daarmee wekken ze echter de indruk dat we onze nationale politici niet meer ter verantwoording kunnen roepen wanneer zij Europese politiek bedrijven. In werkelijkheid maken de nationale democratieën echter een wezenlijk onderdeel uit van de Europese democratie. De discussie over het 'democratisch tekort' in de Europese Unie gaat dus ook de nationale democratieën aan. De eigen legitimiteitsproblemen waarmee

ze worstelen zijn er waarschijnlijk zelfs direct mee verweven.

Dan blijft het de vraag of wij als burgers de EU ooit als een echte democratie zullen ervaren. Zolang de inrichting van de eigen democratische natiestaat de maatstaf blijft zal de EU niet snel aan de verwachtingen kunnen voldoen. Ook het idee dat de 'eigen' natiestaat duidelijk af te scheiden valt van het Europese bestel gaat niet op. De werkelijkheid is dat we terechtgekomen zijn in een meerdimensionale bestuursvorm die het midden houdt tussen een federatie en een internationale organisatie, waarin bekende vormen van democratie en vertegenwoordiging maar ten dele bevredigend werken, maar nieuwe vormen

ook nog niet volledig voldoen. Zelfs al zouden we de Europese Unie verlaten, dan zouden we door de grote economische verwevenheid met de ons omringende landen geen werkelijke nationale soevereiniteit en democratische zeggenschap terugkrijgen en alleen in een *andere* machtsrelatie tot Brussel komen te staan. De onderhandelingen over de precieze voorwaarden en inrichting van de Brexit maken dit duidelijk.

Welke richting we ook uit gaan, de democratische inrichting van de EU zal anders zijn dan de staatsinrichting die we gewend zijn. Nationale en Europese vertegenwoordigende stelsels werken samen, overlappen elkaar en werken elkaar zelfs hier en daar

tegen. Binnen die kaders moet een Europese democratie gestalte krijgen, maar hoe precies weet niemand, ook de experts niet. Altijd zal het, net als in het verleden overigens, wel ergens blijven wringen of schuren, en altijd zal dat ook aanleiding blijven geven voor discussie en strijd. Misschien is dat ook wat de democratie bij uitstek kenmerkt: dat er altijd over gesproken wordt en er strijd is over de inrichting en definitie ervan. De oploeiende discussie over het democratisch tekort in de Europese Unie is dus niet alleen een signaal van ontevredenheid, maar ook inherent aan elke vorm van democratisch bestuur. ●

Het Europees Parlement is
een zwak parlement
Het gepolariseerde debat

STEMMEN HEEFT GEEN ZIN. HET EUROPEES PARLEMENT HEEFT TOCH GEEN INVLOED

Machteloos
knechtje
van
Brussel...
Stemmen heeft geen zin.
Het Europees Parlement heeft toch
geen invloed

Als er één Europese instelling is die het vermogen heeft om de EU grote democratische legitimiteit te verschaffen, dan is het wel het Europees Parlement.

Waarom krijgt het dan niet die erkenning?

Waarom kleeft aan het Europees Parlement vooral

het imago van een geldverslindende machine

die maandelijks een dure volksverhuizing

maakt naar Straatsburg en geen greep heeft

op het beleid van de EU?

niemand
debat
in
geloof..

Met een uitgekende campagne probeert het Europees Parlement ons ervan te doordringen dat we in mei 2019 voor een invloedrijke keuze staan. We mogen stemmen voor het enige democratisch gelegitimeerde orgaan van de EU, dat als luisterend oor en medewetgevend orgaan direct kan inspelen op veel van de uitdagingen waar we in Europa voor staan. Een orgaan ook dat de afgelopen tien jaar flink aan macht heeft gewonnen, 'zowel om de politieke koers van Europa te bepalen als om de dagelijkse besluiten te nemen die ons allen aangaan'.

Denk dus niet dat stemmen geen zin heeft, wil de EU maar zegen. Dat is de centrale bood-

schap van de verkiezingen van 2019. Met de slogan 'Ik stem deze keer.eu' wil het Europees Parlement zo veel mogelijk mensen naar de stembus krijgen. 'Deze keer is het niet genoeg om te hopen op een betere toekomst: deze keer moeten we er allemaal de verantwoordelijkheid voor nemen', luidt de toelichting bij de campagne. 'Omdat we nu moeten handelen'.

Dat het publieke beeld van het Europees Parlement hiervan afwijkt, heeft alles te maken met het feit dat we zijn positie vergelijken met die van ons eigen nationale parlement. Vreemd is dat niet: de ontwikkeling die het Europees Parlement de laatste decennia heeft doorgemaakt

lijkt ook veel op een poging om het te schoeien op de leest van een 'nationaal' parlement. Kenmerkend voor die trend was de retoriek waarmee de Duitse Buitenlandminister Joschka Fischer in 2000 een einddoel voor de Europese Unie propageerde. De toekomstige structuur van de EU moest uiteindelijk gaan lijken op die van een nationale democratie, met een grondwet, een Kamer van volksvertegenwoordigers, een Senaat en een 'Europese regering'. Een duidelijk 'nee' tegen het Verdrag voor een Europese Grondwet in referenda in Frankrijk en Nederland maakte echter een einde aan dit visioen.

Hoe is de situatie nu? Waarin verschilt de positie van het Euro-

pees Parlement van onze eigen nationale parlementen? Om te beginnen staan de verkiezingen voor het EP niet in het teken van een waardering of afstrafing van de zittende macht, van een 'kabinet', zoals dat bij onze

wel het recht om de Europese Commissie op de vingers te tikken, maar dit tamelijk apolitieke dagelijks bestuur is (nog) niet bepalend voor de koers van de EU, zoals de regering in Nederland dat wel is. Op het opereren

echte oppositie, al is hier door de recente opkomst van eurosceptische partijen wel enige verandering in gekomen. De verkiezingen van 2019 zullen het tegengeld in het Europees Parlement opnieuw versterken.

Waarom kleeft aan het Europees Parlement vooral het imago van een geldverslindende machine die maandelijks een dure volksverhuizing maakt naar Straatsburg en geen greep heeft op het beleid van de EU?

Kamerverkiezingen indirect wel het geval is. Het Europees Parlement kent geen tegenmacht zoals een nationale regering die van parlementaire steun afhankelijk is. De leiding van de EU is in de handen van de regeringen van de lidstaten, van de Europese Raad van Ministers en niet van een 'Europese regering'. Het Europees Parlement heeft

van de Raad van Ministers heeft het parlement weinig greep. Dit remt de verdere 'parlementarisering' van de EU en blokkeert de mogelijkheid voor het Europees Parlement om uit te groeien tot een slagvaardig instituut met een zelfstandige politieke en representatieve functie.

Ook ontbreekt het aan een

De grootste Europese partijen kiezen er in de regel echter voor om in het Europees Parlement als een gesloten front te opereren. Door als één stem te spreken, vergroten zij hun kans om EU-beleid te beïnvloeden. Dit past in de Europese traditie van het zoeken naar consensus, maar wordt ook opgedrongen door de ingewikkelde besluit-

vormingsprocedures: zonder coalities en compromissen komt niets tot stand. Een eenvoudige meerderheid van stemmen in het Europees Parlement en de Raad van Ministers is nog steeds niet voldoende om een knoop door te hakken.

De consensuscultuur in het Europees Parlement heeft weer tot gevolg dat het voor de kiezers niet duidelijk is waar de inhoudelijke verschillen liggen tussen de partijen. Tot voor kort klonk er sowieso geen echt afwijkend geluid. Het Europees Parlement kon dus moeilijk beweren de gehele bevolking van de EU te vertegenwoordigen. Pas in 1994 kwam er een volledig anti-EU georiënteerde fractie in het Europees Parlement. Inmiddels heb-

ben eurosceptische partijen meer bestaanszekerheid gekregen, voornamelijk dankzij een verruimde subsidieregeling voor Europese partijen. Met hun anti-Europese instelling vertegenwoordigen deze partijen een groep burgers die voorheen niet

Zonder coalities en compromissen komt niets tot stand

direct tot Straatsburg en Brussel doordrong. Maar de relatie tussen kiezer en Europarlementariers blijft hoe dan ook gebrekkig: partijen zullen bij verkiezingen niet snel worden beloofd of afgestraft voor hun optreden op het Europese toneel. Of deze verschillen nu problema-

tisch zijn of niet, er blijkt eigenlijk vooral uit dat de complexe gelaagdheid van het Europese politieke bestel het niet goed mogelijk of weinig vruchtbaar maakt om het Europees Parlement één op één langs de meetlat van de klassieke parlementaire democratie te leggen. Terwijl een nationaal parlement de bevolking van één staat vertegenwoordigt, met één regering en één wetgever, opereert het Europees Parlement in een driedimensionaal krachtenveld. Het Europees Parlement moet zich niet alleen staande houden binnen de institutionele driehoek in Brussel; het heeft ook te maken met (nu nog) 28 nationale parlementen en een veelvoud aan politieke groeperingen en belangenbehartigers. Zijn effectivi-

teit is niet alleen afhankelijk van partijpolitieke overeenstemming, maar ook van een geslaagde afstemming met de lidstaatvertegenwoordigers in de Raad van Ministers en de beleidsmakers in de Commissie.

De beeldvorming over het Europees Parlement als slap aftrek-

De *founding fathers* van de eerste Europese Gemeenschap voelden begin jaren vijftig helemaal niets voor een democratisch opgetuigd bouwwerk. Eerst moest de samenwerking haar nut bewijzen in termen van vrede, veiligheid en economische groei. Dat vereiste doelmatig beleid en was

Inmiddels heeft het Europees Parlement een stevige vinger in de pap bij de totstandkoming van Europees beleid

sel van een echt parlement is zo hardnekkig omdat het er inderdaad heel lang niet toe heeft gedaan. Meer dan een halve eeuw was de parlementaire vergadering in Straatsburg en Brussel van marginaal belang voor de ontwikkeling en de politiek van de Europese integratie.

reden om de rol van het Parlement te beperken tot die van advies- en debatteercollege. Er werd zeker wel gedroomd van een 'waarlijke' Europese democratie, maar voor de doeners had het realiseren van een Europees samenwerkingsverband voorrang. Daarvoor moest in de

deelnemende landen al genoeg weerstand overwonnen worden.

Pas rond de vorming van de Europese Unie in Maastricht in 1992 begon de waardering van het Europees Parlement te veranderen. Het machtiger worden van het Europees Parlement behoort tot de meest opvallende institutionele ontwikkelingen van de EU in de laatste decennia: van een raadgevende vergadering in een technocratisch systeem transformeerde het tot een parlementair orgaan in een politiek-economisch verband, met bijbehorende bevoegdheden. Het Europees Parlement kreeg meer zeggenschap en besluitvormende invloed op een groeiend aantal terreinen. Nieuwe wetgeving vereiste voortaan

goedkeuring van het Europees Parlement naast die van de Raad van Ministers. Die grotere rol was echter nog altijd ingeperkt met de nodige voorwaarden. Zo ontstond een woud aan complexe procedures, die het beeld van een weinig daadkrachtig

parlement in stand hielden. De zeggenschap van het Europees Parlement was te voorwaardelijk om het grote publiek te overtuigen van zijn functie. Bij de jongste institutionele hervormingen, via het Verdrag

van Lissabon in 2007, heeft de EU vooral hierin verandering proberen te brengen. De regels voor de besluitvorming zijn afgeslankt, simpeler en duidelijker gemaakt. Nieuwe terminologie, met centraal de 'normale wetgevingsprocedure', moet

onderstrepen dat de stem van de Europese volksvertegenwoordiging voortaan (bijna) even zwaar weegt als die van de ministers in de Raad. Belangrijker is het terugdringen van de uitzonderingsgevallen: voor bijna alle ter-

van Europa niet uitsluitend via het Europees Parlement moet gebeuren. 'De intellectuele uitdaging is te bedenken hoe het kan dat het Europees Parlement meer bevoegdheden kreeg en tegelijk in opkomst en draag-

Bij het ondertekenen van het Verdrag van Lissabon in 2007 riepen vriend en vijand het Europees Parlement als grote winnaar uit, samen met de nationale parlementen. Het besluitvormingsproces is op zichzelf niet wezenlijk veranderd, maar wel vereenvoudigd – al blijft dat relatief in de EU-context. Het

lijkt er dus op dat het Europees Parlement een betere uitgangspositie heeft gekregen in het interne machtsevenwicht met de Commissie en de Raad van Ministers. Recente onderzoeken wijzen uit dat het inmiddels een stevige vinger in de pap heeft bij de totstandkoming van Europees beleid. Het Parlement heeft zich de afgelopen periode vooral doen gelden bij kwesties die alle EU-burgers aangaan, van

eerlijke handel en consumentenbescherming tot klimaat en sociale rechten. Ook in politiek-strategisch opzicht laat het Europees Parlement steeds meer zijn tanden zien. Recent nog had het zo veel kritiek op de conceptbegroting van de EU voor 2019 dat de Commissie zich gedwongen zag met een nieuw voorstel te komen. Na de verkiezingen zal het Europees Parlement ook opnieuw proberen om een eigen kandidaat voor het voorzitterschap van de Commissie bij de regeringsleiders erdoor te drukken, zoals het in 2014 al eens succesvol deed.

Ondanks deze versterking van de positie van het Europees Parlement blijven de verschillen met het eigen nationale parlement

bestaan. Is dit erg? Of zijn er ook voordelen verbonden aan de bijzondere status van het Europees Parlement? Het ontbreken van

een directe relatie met een Europese regering en de afwezigheid van een oppositie kunnen we ook zien als een zegen voor de potentiële invloed van het Parlement. Doordat de machten in de EU zo gescheiden zijn, hoeft het Europees Parlement zich niet voortdurend verantwoordelijk te voelen voor het voortbestaan van een regering en is het niet gebonden aan een regeerakkoord met de Raad of de Com-

missie, zoals op nationaal niveau wel het geval is. Het ontbreken van een vaste rolverdeling tussen 'coalitie' en 'oppositie' maakt

een meer diverse samenwerking tussen partijen in het Europees Parlement mogelijk, al naar gelang het vraagstuk bijvoorbeeld meer economisch of meer sociaal getint is. Zelfs het feit dat het Europees Parlement zijn rol als stem van het volk vooralsnog niet helemaal waarmaakt heeft een voordelige kant. Als volksvertegenwoordigend orgaan zou het zijn taak als toezichthouder op zorgvuldige en rechtvaardige

Het machtiger worden van het Europees Parlement behoort tot de meest opvallende institutionele ontwikkelingen van de EU in de laatste decennia

reinen van het EU-beleid kan het Europees Parlement nu zijn 'normale' bevoegdheden uitoefenen. Via samenwerking met nationale parlementen heeft het Europees Parlement bovendien een extra instrument gekregen om nieuwe wetgeving van de Commissie te toetsen. Dit getuigt van het besef dat de parlementarisering

vlak achteruit is gekacheld. Meer macht, minder gezag. Dat moeten we compenseren met meer betrokkenheid van nationale parlementariërs', aldus een lid van de Tweede Kamer. Zijn daarmee de tijden veranderd, zoals het Europees Parlement ons wil doen geloven?

besluitvorming voor alle lidstaten minder nauwgezet kunnen uitvoeren. De veranderingen in de laatste decennia tonen dat het Europees Parlement, en de EU in bredere zin, uiteindelijk veel minder vast zit in oude consti-

verdiensten beoordelen, niet als concurrent of als slap aftreksel van een nationaal parlement. Daarmee is niet gezegd dat het Europees Parlement een perfecte instelling is. Het kampt zonder meer met problemen van ef-

legitimiteit en verantwoording van de Europese samenwerking. Dat brengt de kritiek op het democratisch gehalte van de EU als een boemerang terug bij de lidstaten zelf, zoals de laatste tijd ook meer lijkt te gebeuren.

De beeldvorming over het Europees Parlement als slap aftreksel van een echt parlement is zo hardnekkig omdat het er inderdaad heel lang niet toe heeft gedaan

tutionele structuren dan het nationale parlement. Op nationaal niveau blijken 'staatsrechtelijke vernieuwingen' nauwelijks realiseerbaar. Op Europees niveau is dat anders.

Kortom: de relevantie van het Europees Parlement komt het scherpst in beeld wanneer we dit parlement op zijn eigen

fectiviteit en herkenbaarheid. Van alle EU-instellingen let het Europees Parlement het meeste op zaken die ons direct raken, zoals privacy, sociale zekerheid en arbeidsrecht, maar erg aansprekend zijn deze thema's nog niet. Het Europees Parlement kan alleen binnen zijn eigen vermogen oplossingen bieden voor het verbeteren van de democratische

Als de EU niet als een op zichzelf staande democratie kan worden beschouwd, zijn het dan niet vooral de parlementaire democratieën van de lidstaten – en met name de volksvertegenwoordigingen – die hun controlerende en richtinggevende mogelijkheden onvoldoende benutten? ●

Met bureaucratie is op zichzelf niets mis. Al heeft bureaucratie een negatieve bijklank in onze samenleving, weinig mensen zullen er bezwaar tegen hebben dat er gespecialiseerde ambtenaren zijn die besluiten uitvoeren volgens duidelijke regels, zonder onderscheid des persoons en zonder zichzelf te verrijken. En zoals op nationaal niveau een bureaucratie nodig is om besluiten uit te voeren, is er ook een systeem nodig voor het uitvoeren van Europese regels.

Maar het wordt iets anders als er te véél ambtenaren zijn en te véél regels en procedures. Is dat ook het geval in Europa? En verschilt de balans tussen politiek en uitvoering in Europa

wezenlijk van die in de lidstaten? Vergelijken we de Europese ambtenarij met die van een middelgrote Europese stad als Wenen dan valt het in ieder geval alleszins mee: ze hebben allebei ongeveer 50.000 ambtenaren op de loonlijst staan. Onderzoek heeft laten zien dat de Nederlandse overheid beschikt over één ambtenaar op de 133

olijfolieproductie). Vergelijk dat met de circa achtduizend regels en wetten die 'Den Haag' jaarlijks maakt.

En hoe zit het dan met de taken en bevoegdheden van Europese ambtenaren? Hebben we in Brussel met de spreekwoordelijke raamambtenaren te maken, die vooral uit het raam staren?

Hebben we in Brussel te maken met de spreekwoordelijke raamambtenaren, die vooral uit het raam staren?

inwoners. De Europese Commissie heeft er één per 20.800. Jaarlijks komen er tussen de duizend en tweeduizend grote en kleine regels uit Brussel, maar die gelden niet allemaal voor Nederland (denk aan regels voor

De beroemde Oostenrijkse schrijver Robert Menasse dacht van wel en ging op onderzoek uit om te zien of zijn vooroordelen bevestigd werden. Tijdens uitgebreid veldonderzoek in Brussel in 2010 kwam hij weinig

ambtenaren tegen die aan het clichébeeld voldeden. Volgens Menasse kwam dat omdat wij altijd klagen over ambtenaren, wat ze ook doen. Maar waar eerder nationale ambtenaren de zondebok waren, zijn dat nu de 'eurocraten' geworden.

Vreemd is dit niet, want de EU is zich inderdaad met steeds meer beleidsterreinen gaan bezighouden, zodat de Europese burger steeds vaker de kans loopt met de Europese bureaucratie in aanraking te komen. Van oudsher richtte de Europese Commissie zich sterk op de ontwikkeling van de gemeenschappelijke landbouwmarkt. Met het openbreken van de interne markt in de jaren tachtig nam de economische samenwerking sterk toe.

Na de ondertekening van het Verdrag van Maastricht in 1992 veranderde de Europese Economische Gemeenschap in een Europese Unie die zich ook ging

nemende globalisering maakt het noodzakelijk steeds meer kwesties in Europees verband op elkaar af te stemmen. Denk aan regels voor digitale mediareuzen

Toenemende globalisering maakt het noodzakelijk steeds meer kwesties in Europees verband op elkaar af te stemmen

bezighouden met buitenlandse zaken, justitie en sociale zaken. In Maastricht viel ook het besluit tot de invoering van de gemeenschappelijke munt. Deze uitbreiding van taken met bijbehorende wet- en regelgeving valt niet los te zien van grensoverschrijdende politieke, economische en technologische ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de opkomst van internet en de internationalisering van het bedrijfsleven. Toen

zoals Facebook. Dat betekent dat ook in de uitvoering zaken steeds vaker Europees geregeld worden in plaats van nationaal. Wat heeft deze bureaucratie ons gebracht? Europese wet- en regelgeving is van buitengewoon grote betekenis geweest voor sectoren zoals de landbouw, van oudsher voor Nederland een belangrijk Europees beleidsterrein. Ook is door het creëren van

een interne markt tijdrovende regelgeving afgeschaft, zoals het werken met wisselkoersen, het betalen van invoerrechten en de eindeloze procedures bij grensovergangen, en is de mogelijkheid gecreëerd om producten op een grotere markt af te zetten. Regels kunnen dus ook meer vrijheid brengen.

vaker buiten de boot voor opdrachten of kunnen niet aan de administratieve verplichtingen voldoen. Tegelijkertijd maken deze regels het mogelijk om het monopolie van bepaalde leveranciers te doorbreken. Om voor Europese subsidies in aanmerking te kunnen komen moeten soms eindeloos veel formulieren

subsidies buitengewoon streng zijn, omdat er in het verleden misbruik van is gemaakt.

Ondanks klaagzangen over uitgebreide verantwoordingen wil niemand terug naar een situatie waarin gemeenschapsgeld naar overbodige viaducten of niet geplante olijfbomen gaat (al

Strengere Europese aanbestedingsregels zorgen voor dure en tijdrovende procedures die ondernemers soms tot wanhoop drijven

Daar staat tegenover dat er ook nieuwe administratieve verplichtingen voor in de plaats zijn gekomen die ergernis opleveren. Strengere Europese aanbestedingsregels zorgen voor dure en tijdrovende procedures die ondernemers tot wanhoop kunnen drijven. Kleinere bedrijven vallen

worden ingevuld. Die aanvragen vergen vaak onderbouwing en verantwoording met omvangrijke dossiers. Hoeveel werk dit ook met zich meebrengt, dat wil niet zeggen dat verzoeken in lidstaten altijd zoveel gemakkelijker zijn. Ook kan de controle op de besteding van Europese

komt dit helaas nog steeds voor, zoals in Bulgarije waar 90 miljoen euro naar een nepkasteel voor toeristen ging). Een andere veelgehoorde klacht is dat Brussel zich tot in de pietluttigste details bemoeit met zaken die ook nationaal geregeld kunnen worden. Aansprekende voor-

beelden die ook in de Brexit-campagne een rol speelden zijn de regels voor het bepalen van de kromming van de komkommers, de bemoeienis met de samenstelling van jam tot en met de verzegelde flesjes olijfolie die restaurants zouden moeten aanbieden. Nu de Europese Unie steeds meer onder een vergrootglas komt te liggen zwelt ook de kritiek aan op deze Europese regels. Kent Europa niet te veel regels en moeten we daar niet van af? Kunnen we niet volstaan met nationale regelgeving?

De Nederlandse regering kiest al een aantal jaren inderdaad voor meer terughoudendheid, vanuit het idee dat EU-regelgeving zich waar mogelijk moet richten op hoofdlijnen in plaats van gede-

tailleerd voor te schrijven hoe die doelen bereikt moeten worden. Het kabinet-Rutte 2 stelde een lijst op met 54 actiepunten met overbodig geachte Europese regels. Tijdens het EU-voorzitterschap in 2016 agendeerde Nederland het terugdringen van administratieve lasten en het vereenvoudigen van wet- en regelgeving.

Ook Brussel zelf laat zich niet onbetuigd en kiest voor een lichter Europa. Sinds 2006 wordt gewerkt aan het verminderen van de regeldruk en dit beleid lijkt in een stroomversnelling te geraken. Eurocommissaris Frans Timmermans (PvdA) maakte dit tot speerpunt van zijn beleid. Er is nu een adviescollege over regeldruk met vertegenwoordigers

van het bedrijfsleven en sociale partners, waarin ook het Nederlandse midden- en kleinbedrijf vertegenwoordigd is. De Commissie schrapt jaarlijks overbodige regelgeving, en hield zoveel voorgenomen wetten tegen dat Europarlementariërs klaagden dat ze te weinig te doen hebben. De komkommerrichtlijn sneuvelde eerder al in 2009 en de verzegelde olijfolieflesjes in restaurants blijven ons bespaard. Het besluit om de zomertijd in de EU te schrappen werd veel bekritiseerd, maar was nu juist bedoeld om lidstaten zelf te laten bepalen of ze zomertijd willen. Te verwachten valt dat de Europese regelgeving alleen maar kritischer zal worden bekeken. ●

“ IEDEREËN IS TEGEN EUROPA

Willen we Europees leiderschap of willen we onze eigen nationale onafhankelijkheid behouden? De recente crises – Oekraïne, terrorisme en vluchtelingen – hebben de roep om een daadkrachtig en vooral eensgezind Europa laten terugkeren. We spreken schande van de Hongaarse regering, die een hek laat bouwen en het vluchtelingenprobleem afschuift. Tegelijk is de Europese Unie door alle onenigheid nauwelijks in staat om het migratievraagstuk op te lossen. Aan de andere kant klinkt de roep om het herwinnen van nationale onafhankelijkheid steeds luider in veel EU-lidstaten, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de succesvolle Brexit campagneslogan ‘Let’s take back control’. Als ‘iedereen tegen Europa is’, mogen we ook geen Europees leiderschap verwachten: méér Europa kan alleen zonder nationale veto’s.

Lange tijd kreeg de Europese Unie nauwelijks aandacht in de media. Zo werden het referendum over de Europese Grondwet in 2005 en de Euro-crisis een paar jaar daarna vooral door politici bediscussieerd. Zelfs de enorme toestroom van vluchtelingen sinds 2015 heeft zelden geleid tot grote demonstraties in Europa. Het verbranden van de blauwe vlaggen met twaalf sterren mobiliseerde hoogstens demonstranten in de landen waar de Eurocrisis het hardst had toegeslagen – Griekenland, Italië en in mindere mate Spanje en Portugal. Werkloosheid en zware bezuinigingen dreven daar wanhopige burgers de straat op, in de aanname dat de crisis het werk van

Brussel was. Lange tijd leek het bovendien nog veel lastiger om duizenden, laat staan honderduizenden burgers te mobiliseren om steun uit te spreken vóór de Europese Unie. Alleen in Oekraïne verzamelden burgers zich in 2013 en 2014 op het centrale plein van Kiev, omgedoopt tot “Euromaidan”, en trotseerden de winterse kou en de oproerpolitie. Ze deden dit om juist toenadering tot de EU te eisen.

Hoe anders is de situatie in het Verenigd Koninkrijk vanaf het moment dat de toenmalige Britse premier David Cameron in 2015, na aanhoudende druk van de steeds sterker wordende eurosceptische partij United Kingdom Independent Party

(UKIP), een referendum over de Europese Unie aankondigde. Zeker vanaf 23 juni 2016, toen 51,8% van de Britten zich uitsprak voor het verlaten van de Europese Unie, worden er met enige regelmaat grote demonstraties gehouden. Zo waren er op 23 maart 2019 vele honderduizenden tot misschien wel een miljoen burgers op de been in Londen om te pleiten tegen de Brexit. Ook door voorstanders van de Brexit wordt er sinds het referendum vrijwel dagelijks gedemonstreerd bij het Engelse Parlement om de uitslag van het referendum kracht bij de zetten.

Toch lijkt de ‘opstand’ van de burgers tegen Europa niet op straat plaats te vinden, maar

hoofdzakelijk in de cijferijen van de enquêtes en in de kishokjes van Europese verkiezingen. Eurosceptische en anti-Europese partijen beschikten in het Europees Parlement lange tijd slechts over een handvol 'backben-

chers'. Na de verkiezingen van 2014 hebben ze het gezamenlijke gewicht van een volkspartij. Gezien de electorale winst van eurosceptische partijen in de afgelopen jaren zal hun aandeel in het Europees Parlement na

de verkiezingen in mei waarschijnlijk groter worden. Vanuit dat perspectief is het geen geruststelling voor de gevestigde partijen dat grotere demonstraties tegen (en voor) de Europese Unie alleen in het Verenigd

Koninkrijk en Frankrijk hebben plaatsgevonden. De politiek van de straat lijkt anno 2019 – met

ideaal dat op de verkiezingsdag alleen in België en Griekenland nog met een stemplicht afge-

zakte de opkomst voor het eerst onder de symbolische grens van 50 procent. In Nederland was

Net als elk nationaal politiek bestel kan de Europese democratie goed leven met een zekere mate aan onverschilligheid van de burgers

of zonder Europa – sowieso grotendeels voorbij. Wij uit onze onvrede nu via blogs en tweets.

Volgens een recente peiling heeft de helft van de Europese bevolking geen interesse in de aanstaande verkiezingen van het Europees Parlement. Net als elk nationaal politiek bestel kan de Europese democratie goed leven met een zekere mate aan onverschilligheid van burgers. Dat iedereen actief participeert in de democratie is een illusie, een

dwongen wordt. In de meeste landen geldt een opkomst bij nationale parlementsverkiezingen van 70 procent of meer al als een teken van een gezonde democratie. De eerste verkiezingen van het Europees Parlement lagen daar in 1979 met een opkomst van 63 procent meteen al duidelijk onder. Sindsdien is een neerwaartse trend ingezet (net als bij de nationale verkiezingen overigens). In 2009, toen ook voor de recent toegetreden landen het nieuwe ervan af was,

de opkomst zowel in 2009 als 2014 slechts 37 procent.

Een te groot aantal partijen dat zich voortdurend tegen het bestaande politieke bestel keert, terughoudendheid bij de partijen die het bestel dragen en te veel onverschilligheid onder burgers vormen een bedreiging voor elk politiek systeem. De tijden dat eurosceptisisme genegeerd kon worden, zijn voorbij en zullen ook niet terugkeren. Dat heeft de Brexit wel duidelijk

gemaakt. Ook de strohalm dat een goed geïnformeerde burger vanzelfsprekend vóór Europa is biedt geen soelaas meer. De politiek geïnteresseerde burger

De tijden dat eurosceptis genegeerd kon worden, zijn voorbij en zullen ook niet terugkeren

met inzicht in de instituties en procedures van de democratie is een hersenschim – niet alleen op Europees, maar ook op nationaal niveau.

In de hele Westerse wereld is de democratie in een crisis beland. De macht van de media, de slinkende ledentallen van de vroegere volkspartijen, de opkomst van populistische bewegingen ter linker- en rechterzijde en de

onmacht van 's lands bestuurders worden alom beklagd. Onafhankelijk van de eigen tekorten, kwaliteiten en zwaktes van de Europese democratie is

het meer dan aannemelijk dat de actuele crisis van de nationale democratie ook haar schaduw werpt over Europa.

Hoe schril de gevestigde partijen ook roepen dat het terugtrekken uit Europa en de euro in werkelijkheid onmogelijk is of met enorme kosten verbonden zou zijn – in het politieke en publieke debat is dit de kern van de kwestie. Zo was een van de

belangrijkste argumenten van de voorstanders van de Brexit dat het Verenigd Koninkrijk 350 miljoen pond per week moet betalen aan de Europese Unie, een bedrag dat na de Brexit simpelweg geïnvesteerd zou kunnen worden in bijvoorbeeld de Britse gezondheidszorg. Hoewel onafhankelijke organisaties zoals de UK Statistics Authority (het Britse equivalent van het Centraal Bureau voor de Statistiek) deze claim als 'misleidend' of zelfs 'absurd' categoriseerden, bleven veel van de Britse Brexitteers geloven dat de Brexit het Verenigd Koninkrijk veel geld zou besparen. Kritische tegenargumenten die waarschuwden voor nadelige economische gevolgen van de Brexit werden

weggezet als een poging om angst te zaaien. Bovendien werd de onafhankelijkheid van organisaties als de UK Statistics Authority in twijfel getrokken door de eurosceptische partijen. Ze zouden namelijk tot dezelfde elite behoren die de Europese Unie tegen de wil van de burgers in stand wil houden. Niet alleen in de Brexit-campagne maar ook in andere Europese landen vlogen bij sterk gepolariseerde debatten over de Europese Unie zodoende beschuldigingen van 'schijnoplossingen', populisme, 'onderbuikgevoelens' en 'pseudopolitiek' over en weer.

Juist deze polarisering tussen 'eurofielen' die in algemene zin voor 'méér Europa' pleiten en

hun tegenspelers die minder of zelfs geen Europa wensen, versterkt bij velen het gevoel van crisis. Sommigen klagen dat de gevestigde partijen – zeker in Nederland – een eurokritische houding veinzen om de kiezers aan zich te binden, terwijl het beleid achter gesloten deuren niet verandert. Anderen wijzen er zelfgenoegzaam op dat de felle Britse tegenstanders van

De ene euroscepticus is de andere niet

de EU, zelfs na het Brexit-referendum, wel comfortabel in het Europees Parlement zitten en

daar zonder morren hun royale loon opstrijken.

De ene euroscepticus is de andere niet. In de zomer van 2005 stemden de Nederlandse kiezers in een referendum tegen de Europese Grondwet. Uit de uitvoerige en ontvullende analyses die daar destijds op werden losgelaten, blijkt de bandbreedte aan motieven. Terwijl links Nederland, met de Socialistische Partij voorop, storm liep tegen het neoliberale karakter van de Europese Grondwet, kon dezelfde tekst ook bij de liberalen niet op groot enthousiasme rekenen. De VVD is weliswaar een pleitbezorger van de Europese interne markt, maar is huiverig voor de toenemende europe-

een vastbesloten 'nee' als optie, terwijl hier nog een heel spectrum tussen zit. Direct na het referendum van 2005 werd door Maurice de Hond een enquête

natuurlijk niet door de constatering dat de motieven en thematische pijnpunten van de eurosceptische partijen en hun aanhangers en kiezers zeer di-

tionalistische Groot-Roemeense Partij) tegen elkaar uit te spelen.

Wat beleidskeuzes betreft hebben linkse en rechtse euroscep-

Wat beleidskeuzes betreft hebben linkse en rechtse eurosceptici in ieder geval weinig met elkaar gemeen

gehouden met drie opties. Slechts 16 procent van de ondervraagden wilde het project van een Europese Grondwet helemaal opgeven. Een zelfde percentage wilde het Europese ratificatieproces voortzetten en maar liefst 64 procent wilde een andere, aangepaste Grondwet na nieuwe onderhandelingen.

Als schaduw van Europa anno 2019 verdwijnt eurosceptis

vers zijn. In het huidige gepolariseerde en bevooroordeelde debat zijn het eerder de eurosceptici van links en rechts die erin slagen om de gevestigde partijen een timide houding op te dringen. Omgekeerd slagen de 'eurofielen' er niet of nauwelijks in om linkse eurosceptici (zoals de Nederlandse SP of de linkse en groene partijen in Scandinavië) en rechtse eurohaters (zoals de UKIP of de na-

tici in ieder geval weinig met elkaar gemeen. De SP en haar Europese zusterpartijen verwijten Brussel een neoliberal economisch beleid en een gewillig oor voor de talloze lobbyisten van de multinationals. Europa staat hier niet voor teveel overheid, maar voor het verkeerde beleid. Met het juiste beleid zou Brussel juist een ideaal platform kunnen zijn voor een alternatief energie- en milieubeleid en voor

anisering van nationaal beleid die daar de laatste decennia uit ontstaan is. Omgekeerd deelt de SP het VVD-ideaal van de 'slanke staat' niet en zou ze juist graag een interventionistisch Europa zien als het gaat om solidariteit,

sociale zorg en inkomensnivele- lering. Eurosceptici kunnen het dus hartgrondig met elkaar on- eens zijn.

Met andere woorden: anders dan bij nationale verkiezingen

is een stem tegen de ene partij niet verbonden met een stem voor een alternatieve regerings- coalitie of programma. Europese verkiezingen hebben dan ook veel weg van een referendum met alleen een volmondig 'ja' of

sociale gerechtigheid voor het hele continent.

Het rechtse euroscepticisme is principiëler. Brussel staat voor te veel overheidsbemoeyenis, ongeacht de feitelijke invulling van het Europese beleid. En vooral voor de wens om nationale aangelegenheden op het niveau van het Binnenhof te besluiten – democratisch gelegitimeerd door de eigen burgers en onafhankelijk van een andersgezinde meerderheid elders in Europa. Gematigd eurosceptische partijen van links hebben het daarom gemakkelijker: zij kunnen kritisch omgaan met voorstellen van de Europese Commissie zonder de EU ter discussie te stellen. Gematigd rechts kan

zich vaker wel vinden in het Europese beleid, maar veinst uit electorale overwegingen principiële kritiek en oppositie.

Zo hebben misschien juist de grootste eurofielen en hun anti-Europese tegenvoeters meer gemeen dan ze willen doen geloven. Elke Europese burger wordt vandaag de dag bestuurd door meerdere lagen van bestuur en democratie – van gemeenteraad en provinciebestuur via nationale wetgevende en uitvoerende macht tot de Europese instituties. Eurofielen – zo verwijt Frits Bolkestein de Belgische oud-premier en leider van de Europese liberalen Guy Verhofstadt – proberen reële beleidsproblemen, van werkloosheid tot de banken-

crisis, van tafel te vegen door de zeggenschap in Brussel te concentreren, ten koste van de nationale verantwoordelijkheid. Omgekeerd is de oplossing van de eurosceptici niet minder utopisch: geen of minimale zeggenschap voor Brussel en het beleid terug in de veilige handen van het Binnenhof. ●

Radboud Universiteit Nijmegen

